

A kiadó 1989. február 14-én írta alá a szerződést a szerkesztőbizottsággal, amely de facto, már fél éve működött.

1990 elejére kerekén tizenötezer címszavas álló lista állt össze. A tervek szerint a lexikon nyolcezer címszót tartalmazhatott. Megkezdődött a gyötrelmes viták sorozata, hogy felére csökkentsük a kínálatot. Fontos szempont volt az is, hogy reális arányok alakuljanak ki az egyes szakterületek között. Végül is 1990 végére készült el a címszólísta. Ez a munkaszakasz szintén rövidíthető lett volna. Közben végbement az országban a demokratikus rendszerváltozás. Az Akadémia közgyűlésén 1990. május 24-én újabb három évre megválasztottak főtítkárnak. Ezek az események jelentősen elfoglaltak.

A címszavak írása, a lektorálás, a szerkesztés, a nyomdai előkészítés két évig tartott. Elektronikus információhordozók segítségével bizonyára jóval hamarabb befejezhetők volna a munkálatokat.

1993. október 18-án tartotta a kiadó a lexikon sajtóbemutatóját.

Összesen 146 szerző vett részt a munkában. A kiadvány tizenkétezer példányba jelent meg és nyolcezer címszót tartalmazott. Sikerült meggyőznünk Mádl Ferenc művelődésügyi minisztert, hogy a minisztérium vásároljon meg (kedvezményes áron) négyezer példányt, és azokat juttassa el iskoláknak, könyvtáraknak. Az összes többi egy év alatt elfogyott a könyvesboltokban.

Az egymást követő környezetvédelmi miniszterek, vagyis Maróthy László, Keresztes K. Sándor és Gyurkó János jóindulatú figyelemmel kísérték a lexikon születését. Támogatást nem kértünk tőlük. A művelődésügyi miniszter nagyvonalú gesztusa, a négyezer példány megvásárlása megoldotta pénzügyi gondjainkat. Gyurkó Jánossal 1993. február 18-án ismerkedtem meg egy kormányülés szünetében (az egyik napirendi ponthoz hívták meg az Akadémia elnökét és főtítkárárt). Gyurkó első kérdése hozzám így szólt: „Professzor úr, mikor jelenik meg a Környezetvédelmi lexikon?” „Miniszter úr, ez év őszén” – volt a válasz.

A második kiadás szervezése

A kilencvenes évek második felében Baja Ferenc környezetvédelmi miniszter többször említette, hogy ideje lenne gondolkodni a lexikon második, bővített kiadásán. A magyar környezetpolitika egyre inkább az Európai Unió hatása alá került. Új fogalmak, kifejezések jelentek meg. A környezetvédelem és a gazdasági szektorok fejlesztése, illetve ezek társadalmi hatásai egyre jobban összekapcsolódtak. Bekerült a köztudatba a fenntartható fejlődés fogalma, amelynek környezeti, gazdasági és szociális dimenzióit különítették el.

Érleltem magamban az új kiadás gondolatát, de úgy éreztem, még várni kell egy-két évet. 1993 májusában lejárt a főtítkári megbí-

zatásom. Kosáry Domokos, majd Glatz Ferenc akadémiai elnökök felkérték, hogy elnöki tanácsadóként segítsen munkájukat. 1996–98 között az újonnan létrehozott Országos Környezetvédelmi Tanács elnökének választottak meg. Ez a megtisztelő megbízatás elég sok időmet kötött le. 1997 közepe és 1999 júniusa között elfoglaltságaim szaporodtak a Budapesten tartott Tudomány Világkonferenciája helyi szervezőbizottságának vezetésével is. 1999 második felétől azonban már több szabadidőm volt, így ismét elővettem a 2. kiadás gondolatát. Felmértem saját helyzetemet. Mint elnöki tanácsadó sem pénzzel, sem hatalommal nem rendelkezttem. De volt három tényező, amely engem segített:

1. szakmai, közéleti tekintély
2. készség a nagyméretű és bonyolult összetételű akciók végrehajtására,
3. kapcsolati tőke.

Tudtam, hogy a könyvkiadáshoz, különösen a lexikon publikálásához jelentős anyagi háttérre, vagy pénzügyi garanciára van szükség. Enélkül egyetlen könyvkiadó sem vállalkozna a kiadás kockázatát. Az Akadémiai Kiadót időközben privatizálták. A többségi tulajdont a holland *Walters Kluwer* cégcsoport szerezte meg. Az MTA a részvények 26 százalékát tartotta meg. A jól értesültek azt rebesgették, hogy az új többségi tulajdonos általában nem lelkesedik a lexikonok kiadásáért. Viszont az Akadémiai Kiadónál voltak meg az első kiadás archív anyagai, amelyeknek jelentős részét hasznosíthatnánk a következő kiadásnál. Mindenekelőtt azonban a „garanciaháttérrel” kellett megteremtteni.

Először Glatz Ferencel beszéltem 2000. január első napjaiban. Javasoltam, hogy a lexikon megjelentetésének ügyét helyezzük az MTA, az Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottsága és a Környezetvédelmi Minisztérium közös védernyője alá. Elfogadta a javaslatot. Majd Illés Zoltánt, a Környezetvédelmi Bizottság elnökét kerestem fel. Ő is igen készségesnek mutatkozott. Ezután következett a levelezés: Glatz Ferenc 2000. január 22-én írásban közölte az elképzeléseket Illés Zoltánnal, aki 2000. március 6-án ismertette a javaslatot a Környezetvédelmi Bizottság tagjaival. Minden párt képviselője megszavazta az indítványt a szakmai, erkölcsi támogatásról.

Pépó Pál környezetvédelmi minisztert 2000. március 9-én kerestem fel. Mivel korábban többször vitatkoztam vele szakmai és személyi ügyekben hozott döntései miatt, viszonyunk meglehetősen hűvös, tartózkodó volt, ami azonban megmaradt a korrektség keretein belül. Pépó Pál megígérte az erkölcsi, szakmai segítséget, sőt, pénzügyi támogatást is felajánlott.

Ezután mentem el 2000. április 21-én az Akadémiai Kiadóba az első „hivatalos” tárgyalásra. Atzél Réka tudományos igazgató és munkatársai fogadtak. Én Kulcsár Zsuzsát hívtam meg a megbeszélésre, aki az első kiadás szerkesztője vezetője volt. Természe-

tesen megfelelő kiszivárogtatásokkal mindenki előre tudta, hogy milyen induló álláspontot képvisel a tárgyalópartner.

A következő koncepciót terjesztettem elő. Az Akadémiai Kiadó vállalja fel a lexikon második javított és bővített kiadását. A kiadvány jelenjen meg 2002. március végén kilencezer címszóval (kb. 12 százalék terjedelembővülés), tizenötezer példányban. A pénzügyi támogatás épüljön fel az „elővásárlás” elvére, vagyis azok a szervezetek vagy egyének, akik 2002. március 31-ig előfizetnek a lexikonra, a későbbi bolti ár kétharmadáért juthassanak hozzá a kiadványhoz. Próbáljunk meg ily módon 7500 példányt előre eladni, s a befolyt összegből, továbbá a hirdetések bevételeiből, a mecenatúra jellegű támogatásokból a kiadó jelentesse meg a művet, és a többi példányból termelje ki a saját profitját.

Feltételem volt még, hogy a korábbi szerkesztők (Kulcsár Zsuzsa, Kovács Terézia, Oszterhuber Etelka – sajnos Rejtő Péterné közben elhunyt – és egy általam meghívott informatikai szakember) vegyenek részt a munkában, továbbá, hogy én válasszam ki a szerkesztőbizottság tagjait és az ő segítségükkel a címszavak szerzőit. Egyúttal megígértem, hogy teljes energiával részt veszek a pénzügyi háttér megteremtésében. Illés Zoltán levelenek másolatát átadtam a jelenlévőknek.

Az Akadémiai Kiadó vezetői elfogadták a javaslatot, de közölték, hogy a holland tulajdonosi vezetés jóváhagyását is meg kell szerezniük.

2000. április 29-én levélben értesítettem Atzél Rékát, hogy június 1-jére összehívom az új szerkesztőbizottságot, és megkezdjük a munkát. Egyúttal jeleztem, hogy egyértelmű nyilatkozatot várunk a kiadótól a publikálást illetően. Ennek hiányában, vagy nemleges válasz esetén más kiadót keresünk (ez jogilag lehetséges, gyakorlatilag azonban hibás lépés lett volna).

2000. június 1-jén megalakult a szerkesztőbizottság, és megállapodtunk a munka menetében, a főbb tartalmi kérdésekben és az ütemezésben. A szerkesztőbizottság tagjai között felosztottuk a szakterületeket. Az új szerkesztőbizottság tagjai lettek: Bándi Gyula, Fekete Gábor, Glatz Ferenc, Gyulai Iván, Illés Zoltán, Kerekes Sándor, Pantó György, Pintér Alán (váratlan halála után Koller Miklós), Somlyódy László, Stefanovits Pál, Szalóki Gyula, Szébenyi Imre, Zoltai Nándor, majd később Ligetvári Ferenc és Turi-Kovács Béla. Az Akadémiai Kiadó elvállalta a publikálást.

Az első nagy feladatot az első kiadás nyolcezer címszavának áttekintése és három csoportba sorolása jelentette:

1. változtatás nélkül, vagy csak minimális átírással ismét megjelenő címszavak,
2. jelentősen átdolgozandó, fontos címszavak,
3. elhagyható címszavak.

Következett az új címszavak összeállítása.

Háromszáz hazai szakértőnek írtam levelet és kértem az ő szakterületükön az utóbbi évtizedben megjelent fontosabb kifejezések jegyzékét. Száznolcvan választ kaptam remek javaslatokkal. Sokan megírták véleményüket az első kiadás hibáiról és hiányosságairól is. Kértük a környezetvédelmi felügyelőségek és a nemzeti parkok vezetőinek javaslatait is. Áttanulmányoztuk az 1992 óta megjelent fontosabb hazai környezet- és természetvédelmi jogszabályokat. Elemeztük az Európai Unió szakterületi kifejezéseit.

A régiekkel együtt ily módon tizenkétezer címszóból álló lista keletkezett, s miként az első kiadásnál, ekkor következtek azok a nehézségek, amelyek a tervezett kilencezer címszóra kísérelték szűkíteni a terjedelmet. Jó szívvel nem tudunk lejjebb menni, mint kilencezer-hatszáz címszó. Megnyugtató, hogy a kiadó azóta elhatározta, hogy a lexikon online változatát felteszi az informatikai világhálóra, és abban a kimaradt címszavak is szerepelnek majd.

A szerkesztőbizottság tagjai választották ki a szerzőket, kereken kettőszázötven személyt. Teljesen megbíztam a szerkesztőbizottság tagjaiban, hiszen valamennyien szakterületük kiváló képviselői; tevékenységükhöz szabad kezét kaptak. Elsősorban a határidőkre, a belső arányokra és a nagyon kritikus címszavakra koncentráltam (pl. bős–nagymarosi vízelépcső, nukleáris hulladékok, genetikailag módosított élőlények stb.). Valamennyi szerzői szakcsoport alakuló ülésére elmentem. A szerzők elsősorban a nagyon szoros határidőket és az alacsony szerzői honoráriumokat kifogásolták, illetve sérelmezték. Sajnos, egyiket sem tudtunk változtatni. Azt igyekeztem tudatosítani, hogy egy ilyen témájú és volumenű lexikon elkészítésében részt venni elsősorban megtiszteltetés jelent és nem anyagi érdekeltséget. A döntő többség elfogadta érvelésemet. Körülbelül nyolc-tíz személlyel volt csak probléma az ígéretek be nem tartása miatt.

A címszavak írása 2001 januárjában kezdődött. Minden címszótervezet elektronikus hordozóra került. A további lektorálás, szerkesztés már a számítógép segítségével történt. Keller János informatikus készítette el a megfelelő programokat. Fél évet szántunk erre a munkára, s 95 százalékban ezt teljesítettük is. 2001. október 9-én készült el a lexikon első levonata. A tervek szerint a korrektúrázás után 2001. november 15-én kezdődtek volna a tördelési munkálatok, majd annak ellenőrzése után 2002. január 15-én lehetett volna az egész anyag a nyomdába. 2001. október 29-én a szerkesztőbizottság kitűzte a sajtóbemutató időpontját: 2002. március 20. (szerda) 11 óra. Ettől kezdve minden visszaszámlálás március 20-szal kezdődött.

A részhatáridőket sajnos, nem tudtuk tartani. A tördelés lassan haladt. A csapat kifáradt, a hangulat is idegesebbé, feszültebbé vált. A kiadó a Reálszisztéma Dabasi Nyomda Rt.-t választotta. Február 8-án adták át az

első kötetet a nyomdának azzal, hogy március 19-én legalább 50 bekötött példányt küldjenek Budapestre.

2002. február 19-én a kiadó vezető munkatársaival együtt megnéztük a nyomdát. Megnyugodtunk.

A pénzügyi háttér megteremtése

Elindítottuk a tervezett kedvezményes elővásárlási akciót. A kétkötetes lexikon ára ebben az esetben 10 000 forint + 12% áfa, azaz 11 200 forint volt.

Személyesen tárgyaltam kilenc minisztérium különböző szintű vezetőjével (minisztertől a főosztályvezetőig, illetve tanácsadóig). Hat esetben jártam szerencsével, három esetben nem.

Mint a szerkesztőbizottság elnökének, marketingkötelezettségeim is voltak. Érvelésem lényege az volt, hogy korunkban és az Európai Unió kapuja előtt a környezeti ismeretek és a környezettudatosság növelése az egész nemzet ügye. Ezért azon kell fáradozni, hogy a lexikon eljusson minden iskolába, közművelődési központba, könyvtárba, a szakapparátusokhoz, a falugazdászokhoz, vállalati vezetőkhez és a média képviselőihez.

Elővásárlási támogatást kérő levelet írtunk Budapest főpolgármesterének, huszonhárom fővárosi kerületi polgármesternek, tizenkilenc megyei önkormányzat elnökének és húsz megyei jogú város polgármesterének. A banki és biztosítási szférában tizenkét cég, továbbá kilencvennégy nagyvállalat vezetője kapott hasonló felkérést. Mindenhol hangsúlyoztuk, hogy nem adományokat kérünk, hanem elővásárlást biztosítunk és így a megrendelő adományozhatja a lexikont az iskolának és a könyvtáraknak. *Szeményei István* segített ebben a munkában, aki a levelezés előkészítésén kívül személyesen is tárgyalt számos önkormányzat és vállalat képviselőjével.

A válaszok többsége lehangoló volt (ha egyáltalán válaszoltak), a másik része örömtől, sőt, esetenként kellemes meglepetést okozott. A kiadvány elején feltüntetett huszonkilenc megnevezett támogató között összesen csak hét önkormányzat szerepel. A bankok és biztosítótársaságok közül csupán egyetlen, a Magyar Fejlesztési Bank Rt. fejezte ki készségét a támogatásra. Hét vállalat adott pozitív választ, továbbá négy alapítvány és két külföldi szervezet. A hat támogató minisztérium mellett a támogatók között található még az Akadémia és az Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottsága.

Szeretném név szerint kiemelni azt a segítséget, amelyet a Környezetvédelmi Minisztériumban *Ligetvári Ferenc* és *Turi-Kovács Béla* miniszterektől, valamint néhai *Skultéty Sándor*, illetve *Kemény Attila* közigazgatási államtitkároktól, az Oktatási Minisztériumban *Pálinkás József* minisztertől, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumban *Szalóczy Péter* helyettes államtitkártól és *Nyeki József* miniszteri főtanácsadótól, a Honvédelmi Mi-

nisztérium részéről *Szabó János* minisztertől, a Gazdasági Minisztériumban pedig *Matolcsy György* minisztertől kaptunk.

Külön köszönet illeti a Nemzeti Kulturális Alapprogram elnökét, *Jankovics Marcellt* és *Perlik Pál* titkársági igazgatót.

Március 20-ig az elővásárlások és az egyéni előrendelések nyomán összesen hatezer példányt értékesítettünk. Ehhez jött még a mecenatúratámogatás a Magyar Tudományos Akadémia, a Környezetvédelmi Minisztérium, a Dunapack Rt. a Béres Alapítvány a Teljes Életért részéről, illetve a MOL Rt. és a MAV Rt. hirdetési megrendelése. Összeségében mindez kicsit elmaradt ugyan az eredetileg tervezett hétezer-ötszáz példány elővásárlási bevételétől, de így is kielégítő volt az eredmény. Azért akadt olyan válasz, illetve „nem válasz”, amelyet sokáig nem felejték el.

A terjedelem növekedés túlhaladta az előzetes elképzeléseket. Ennek oka, hogy a megcélzott 12%-os címszó bővülés 20%-ra kerekedett, illetve hosszabbak lettek az 1. kiadásból átvett és átdolgozott címszavak és az újak is. A kiadó nagyvonalúságát jellemzi, hogy ennek ellenére nem változtatta a korábban meghirdetett elővásárlási árakon.

A természetvédelem (amelybe az élővilágon kívül a barlangok is beletartoznak) magas aránya indokolta a kiadvány nevének megváltoztatását. Ezért hívják a második kiadást Környezet- és természetvédelmi lexikonnak.

Néhány örökzöld tanulság

Szerencsére vannak még lelkes és segítőkész emberek, akik mozgósíthatók izgalmas szakmai feladatok elvégzésére.

A legtöbb zárnak van kulcsa, csak meg kell találni.

A cél nem szentesíthet minden eszközt, de a tisztesség keretein belül nagyon sok eszköz alkalmazható.

Az volt a célunk, hogy olyan Környezet- és természetvédelmi lexikont készítsünk, amelyet sikerrel hasznosíthatnak a mindennapi életükben

- a tanárok, a tanítók az oktatás valamennyi szintjén,
- a közművelődési szakemberek,
- a közigazgatási és önkormányzati szakemberek és a falugazdászok,
- a média képviselői,
- a középiskolások diákok és egyetemi hallgatók,
- a vállalkozások közép- és felsőszintű vezetői,
- az érdeklődő társadalmi csoportok,
- a szakemberek széles köre, elsősorban a rokon területek vonatkozásában,
- továbbá mindenki, akinek fontos a környezet és természet védelme.

Reméljük, hogy a közvélemény úgy minősíti a lexikont, hogy e célokat elértük. ■